

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЧИННИК СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ECONOMIC COOPERATION AS A FACTOR OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Товт Т.Й.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

Tovt Tetyana

Mukachevo State University

У статті розглянуто європейський вектор економічного співробітництва України. Визначено його вплив на розвиток національної економіки через можливість пришвидшення модернізаційних зрушень в економіці на засадах подальшого розвитку конкурентних переваг і використання потенціалу ЄС для прискорення економічного зростання. Здійснено аналіз основних напрямів двосторонньої співпраці у сфері промислового розвитку, таких як управління структурними змінами, сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості; удосконалення інноваційної політики, сприяння кластерному розвитку та поліпшенню доступу до фінансових ресурсів; сприяння розширенню підприємницьких контактів, стимулювання експорту. За результатами досліджень запропоновано шляхи активізації розвитку взаємовигідних прогресивних форм співробітництва України з ЄС у сфері промислового розвитку в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: економічне співробітництво, ЄС, стратегія смарт-спеціалізації, модель циркулярної економіки, інноваційна політика, цифровий ринок, кластерний розвиток.

В статье рассмотрен европейский вектор экономического сотрудничества Украины. Определено его влияние на развитие национальной экономики через возможность ускорения модернизационных сдвигов в экономике на основе дальнейшего развития конкурентных преимуществ и использования потенциала ЕС для ускорения экономического роста. Осуществлен анализ основных направлений двустороннего сотрудничества в сфере промышленного развития, таких как управление структурными изменениями, содействие модернизации и реструктуризации отдельных отраслей промышленности; совершенствование инновационной политики, содействие кластерному развитию и улучшению доступа к финансовым ресурсам; содействие расширению предпринимательских контактов, стимулирование экспорта. По результатам исследований предложены пути активизации развития взаимовыгодных прогрессивных форм сотрудничества Украины с ЕС в сфере промышленного развития в контексте евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: экономическое сотрудничество, ЕС, стратегия смарт-специализации, модель циркулярной экономики, инновационная политика, цифровой рынок, кластерное развитие.

The article the European vector of economic cooperation of Ukraine is considered. The relevance of his research is substantiated due to the possibility of accelerating modernization shifts in the national economy based on the further development of competitive advantages and using the EU's potential to accelerate economic growth. It is determined that the Association Agreement between Ukraine and the EU plays a leading role in strengthening the European integration course of the state. The main directions of bilateral cooperation in the field of industrial development are summarized: management of structural changes, promoting the modernization and restructuring of certain industries; improving innovation policy through the exchange of information and best practices on the commercialization of research and development work, promoting the development cluster and improving access to financial resources; assistance in expanding contacts between private enterprises, between these enterprises and the authorities of Ukraine and the EU, as well as stimulating exports. The analysis of the practical steps of Ukraine to deepen economic cooperation and further cooperation with the EU is carried out: implementation of the European concept of smart specialization of regions, taking into account the specific potential of their economic development and competitive advantages; use of the circular economy model in the field of energy saving, environmentally

friendly production, utilization and reuse of waste; implementation of the concept of digital economy development and promotion of digitalization of domestic industries; active cluster development; establishment of industrial dialogue between Ukraine and the EU, which is aimed at the participation of domestic enterprises in European value chains, industrial outsourcing, attracting Ukraine to European projects and programs, exchange of the latest technologies. According to the results of studies, ways of enhancing the development of mutually beneficial progressive forms of cooperation between Ukraine and the EU in the field of industrial development in the context of European integration processes are proposed.

Key words: economic cooperation, EU, smart specialization strategy, circular economy model, innovation policy, digital market, cluster development.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізаційних викликів зростає необхідність наукового дослідження пріоритетів національної економіки задля визначення напрямів підвищення рівня її конкурентоспроможності та динамічності розвитку. Становлення економіки держави відбувається під впливом багатьох чинників, визначальними серед яких є пріоритети національного розвитку та векторність зовнішньої політики. З огляду на це актуальності набуває вивчення європейського напрямку економічного співробітництва України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічного розвитку національної економіки в умовах ринкових трансформацій висвітлені в працях В. Гейця [1; 2; 4], Я. Жаліла [3], Б. Кваснюка [2], А. Мазаракі [1], В. Семиноженка [2] та інших науковців. Значна увага приділена інтеграції України до Європейського Союзу, яку досліджували вітчизняні науковці, зокрема В. Геєць [4], А. Мельник [5], Т. Осташко [4], Ю. Палагнюк [6], В. Сіденко [7], О. Шнирков [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас вивчення зазначених джерел свідчить про те, що важливим та актуальним залишається обґрунтування практичних кроків щодо поглиблення економічного співробітництва та подальшої співпраці з ЄС, тому існує потреба в подальших теоретико-практичних дослідженнях у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз напрямів економічного співробітництва України з ЄС, їх впливу на розвиток національної економіки та визначення шляхів активізації в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Входження України до світового економічного простору зумовлює необхідність її позиціонування на глобальному та європейському рівнях, зміцнення власних позицій у світовому економічному середовищі через реалізацію чіткої стратегічної політики, спрямованої на формування нової економічної структури. Динамічні зміни, що відбуваються у світовій економіці, вимагають вжиття заходів щодо забезпечення виходу вітчизняної економіки на якісно новий рівень розвитку.

Процес європейської інтеграції України, зокрема її економічні аспекти, є об'єктом постійних наукових дискусій, оскільки динаміка цього

процесу є складною і має комплексний характер. Серед досліджень із соціально-економічного розвитку національної економіки, де розглядалися економічні аспекти інтеграції України до Євросоюзу, виділимо праці таких науковців, як В. Геєць, Т. Осташко (поглиблення інтеграції України з ЄС, економічні виклики та нові можливості імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) [4], А. Мельник (відносини України з ЄС та процес європейської інтеграції української держави) [5], Ю. Палагнюк (особливості зовнішньоторговельних відносин України з ЄС) [6], В. Сіденко (проблеми вдосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції України) [7], О. Шнирков (основні напрями економічної співпраці в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) [8].

За результатами дослідницького проєкту Центру Разумкова «Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна – ЄС», «пріоритет європейського вибору України об'єктивно зумовлений особливостями сучасного цивілізаційного процесу, що визначається глобалізацією, прогресуючим зростанням значущості гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, підвищенням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, соціальних і гуманітарних чинників економічного прогресу, утвердженням пріоритетності базових засад стійкого розвитку, який сприяє не тільки економічному зростанню, але й справедливому розподілу його результатів, розширенню можливостей людей, їхньому збагаченню» [7, с. 75]. Погоджуючись із цією думкою, вважаємо за необхідне підкреслити, що цей вибір, поступово підтриманий в Україні суспільством, став на сучасному етапі незворотним.

Однією з головних конкурентних переваг вітчизняної економіки залишається потенційно потужний внутрішній ринок. Проте сьогодні ефективність його функціонування є дуже низькою. За даними Звіту про глобальну конкурентоспроможність (Global Competitiveness Index, GCI) Всесвітнього економічного форуму за 2018–2019 рр., Україна посідає 47 місце серед 141 країни світу за обсягом внутрішнього ринку. При цьому показник середньорічного зростання ВВП за 10 років перестав бути від'ємним і покращився з -2,1% до 0,1%, водночас приріст

прямих іноземних інвестицій за 5 років знизився з 2,7% ВВП до 2,3% ВВП [9].

Саме тому співпраця з країнами ЄС може стати позитивним стимулом для розвитку та розширення ринку, нарощування інвестиційного й споживчого попиту, структурних зрушень в економіці.

У зміцненні європейського вектору економічного співробітництва України провідну роль відіграє Угода про Асоціацію України з ЄС [10]. Шлях асоційованого члена ЄС, яким нині рухається Україна, означає можливість пришвидшення модернізаційних зрушень в економіці на засадах подальшого розвитку конкурентних переваг і використання потенціалу ЄС для прискорення економічного зростання.

Стратегічний вибір України щодо інтеграції до ЄС визначає необхідність розроблення відповідних механізмів державного управління для реалізації цього вибору. Особливо важливим у цьому контексті є економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом, що передбачає функціонування Зони вільної торгівлі, взаємовідкриття ринків, регуляторне та інституційне наближення України до економічних стандартів ЄС, реалізацію економічної складової частини Угоди про асоціацію. Це дасть можливість вивести співпрацю між Україною та ЄС на якісно новий рівень, суттєво наблизити економічну систему України до економічної системи Євросоюзу на основі взаємної лібералізації, вільного руху товарів, капіталів та послуг, гармонізації підходів та принципів, на яких будуються галузеві політики, закріпити Україну як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого учасника глобальної економіки.

Відповідно до ст. 343 Угоди про асоціацію з ЄС, Україна та ЄС сприятимуть процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямі покращення розуміння фундаментальних принципів функціонування їхніх економік, а також формулювання й реалізації ринкової економічної політики. Задля цього сторони співпрацюватимуть у таких напрямках [10]:

- обмін інформацією щодо макроекономічних показників та перспектив, а також щодо стратегій розвитку;

- аналіз економічних питань, що становлять спільний інтерес, зокрема заходів економічної політики та інструментів для її імплементації, таких як методи економічного прогнозування й опрацювання документів стратегічної політики, задля посилення можливостей України у формуванні політики, яка відповідатиме принципам і практиці ЄС;

- обмін досвідом у сфері макроекономіки;

- обмін інформацією щодо принципів функціонування Європейського економічного та валютного союзу.

В цих умовах першочерговим завданням для нашої держави є активізація роботи в напрямі впровадження передбачених Угодою про Асо-

ціацію механізмів із доведеною ефективністю, що забезпечать можливості для економічного зростання.

Зокрема, основними напрямками співробітництва у сфері промислового розвитку та підприємництва мають бути такі:

1) Управління структурними змінами, сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України та ЄС. Ще у квітні 2018 р. уряд оприлюднив для обговорення проєкт Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 р. [11], але її досі не прийнято. Основними завданнями цього напрямку є вдосконалення методів господарювання, розвиток нових видів діяльності з вищою доданою вартістю, посилення регіональних та інтеграції до світових ланцюгів виробництва, вирівнювання регіональних диспропорцій та розвитку промислового потенціалу регіонів України, впровадження ресурсоефективних технологій виробництва. За деякими з них наша держава вже здійснила окремі практичні кроки.

По-перше, розпочато впровадження в Україні європейської концепції смарт-спеціалізації регіонів, що дає змогу виявляти та реалізовувати унікальний потенціал їх економічного розвитку завдяки специфічним конкурентним перевагам. Зокрема, Закарпатська, Харківська, Черкаська та Чернігівська області є учасниками європейської платформи смарт-спеціалізації, що об'єднує регіони ЄС та інших країн, забезпечуючи їм підтримку в реалізації політики смарт-спеціалізації та співробітництва за напрямками (АПК, енергетика, промислова модернізація). У 2017 р. у Запорізькій, Одеській та Харківській областях розпочато спільно ініційовані МЕРТ та ЄС пілотні проєкти смарт-спеціалізації промисловості [12].

По-друге, важливим напрямом співробітництва з ЄС у сфері підвищення ресурсоефективності вітчизняної промисловості є впровадження моделі циркулярної економіки, а саме економічної моделі, заснованої на енергозбереженні, розвитку регенеративного екологічно чистого виробництва, обігу та споживання. У цій сфері актуальними для України є освоєння та розвиток альтернативних джерел енергії; створення виробничих потужностей із перероблення побутових та промислових відходів; розвиток виробництва органічної харчової продукції тощо. Перспективність цих напрямів обумовлена наявністю в ЄС містких ринків та значним попитом на ці види продукції з боку промислових підприємств і домогосподарств, а також системною підтримкою розвитку таких виробництв на рівні Європейської Комісії.

2) Удосконалення інноваційної політики шляхом обміну інформацією та передовим досвідом щодо комерціалізації науково-дослідних та проєктно-конструкторських робіт, сприяння клас-

терному розвитку та поліпшення доступу до фінансових ресурсів.

Країни ЄС як потужні виробники та експортери високотехнологічної продукції дотримуються курсу на впровадження промислових інновацій, тому адаптація підходів ЄС сприятиме розбудові в Україні інноваційно орієнтованих виробничих ланцюгів. Зокрема, актуальним для вітчизняної економіки є вжиття заходів у межах так званої моделі трикутника знань, яка відображає зв'язок «наука – освіта – інновації», метою яких є формування якісного людського капіталу, поєднання підприємницького й науково-освітнього потенціалів, інноваційної та інвестиційної компонент економічного зростання. Зокрема, складовими частинами цієї моделі є концепція підприємницьких закладів вищої освіти (ЗВО), згідно з якою регіональні ЗВО стають осередками розвитку інноваційного, технологічного, людського та підприємницького потенціалів регіонів завдяки розробленню та фінансуванню власних підприємницьких ініціатив; концепція платформ відкритих інновацій, тобто віртуальних майданчиків для самоорганізації всіх учасників інноваційного процесу в рамках виконання інноваційних проєктів з орієнтацією на розвиток зв'язків між університетською наукою і бізнесом, а також створення стартапів.

Важливими складовими частинами співробітництва у сфері розбудови інноваційної політики є економічна інтеграція України до цифрового ринку ЄС та сприяння цифровізації галузей вітчизняної промисловості, що забезпечується завдяки реалізації схваленої урядом Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. [13].

Також у країнах ЄС реалізується політика створення та інтернаціоналізації ланцюгів виробництва й прискорення комерціалізації НДДКР завдяки активному кластерному розвитку. Проте в Україні впровадження цього інструменту стримується відсутністю системної державної підтримки на національному й регіональному рівнях. Отже, кластерний розвиток не є засобом структурних змін, оскільки більшість вітчизняних кластерів орієнтована на низько технологічні виробництва у галузях харчової, легкої та деревообробної промисловостей.

3) Сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС, між цими підприємствами й органами влади України та ЄС, а також стимулювання експорту. У цьому напрямі важливою спільною ініціативою України і ЄС є розпочатий у березні 2017 р. Діалог високого рівня «Україна – ЄС» щодо горизонтальних питань та окремих секторів промисловості, який спрямований на участь вітчизняних підприємств у європейських ланцюгах створення доданої вартості, промисловий аутсорсинг, залучення України до програми «Horizon 2020» (до якої Україна приєдналась у 2015 р.) та європейської програми підтримки малого та середнього біз-

несу (COSME), обмін новітніми технологіями [14]. В рамках промислового діалогу відбуваються засідання робочих груп, присвячених, зокрема, питанням зниження технічних бар'єрів у торгівлі з ЄС; розвитку малого та середнього підприємництва; взаємовигідному доступу сторін на ринки публічних закупівель; розширенню співробітництва в космічній галузі; розвитку легкої промисловості, автомобілебудування.

Для активізації цього напряму двостороннього співробітництва з ЄС необхідно посилювати присутність України в європейських проєктах, зокрема здійснювати їх постійний моніторинг, заохочувати та забезпечувати інформаційний супровід вітчизняних підприємств та організацій, що є потенційними учасниками цих ініціатив.

Таким чином, задля активізації розвитку взаємовигідних прогресивних форм співробітництва України з ЄС у сфері промислового розвитку та підприємництва необхідно:

1) рекомендувати Мінекономрозвитку України затвердити Стратегію розвитку промислового комплексу на період до 2025 р. та розробити на її основі низку таких стратегічних документів за пріоритетними напрямами розвитку:

– концепція циркулярної економіки з використанням досвіду країн ЄС у сфері енергозбереження, екологічно чистого виробництва, утилізації та вторинного використання відходів;

– національна та регіональні стратегії смарт-спеціалізації з урахуванням ключових принципів концепції смарт-спеціалізації, а саме крос-секторального підходу до вибору пріоритетів розвитку та реалізації проєктів;

– проєкти розвитку нових видів продуктів та послуг, що об'єднують уже розвинені виробництва та інноваційні технології;

– врахування спеціалізації та пріоритетів розвитку сусідніх регіонів задля вибору власної ніші та розбудови ланцюгів доданої вартості національного та міжнародного масштабу;

2) сприяти налагодженню виробничих зв'язків вітчизняних виробників із провідними виробниками ЄС насамперед через посилення поінформованості провідних європейських корпорацій про виробничі можливості України;

3) стимулювати включення вітчизняних підприємств та організацій до процесів формування інноваційних виробничих ланцюгів та їх вихід на міжнародні ринки шляхом участі в проєктах та організаціях ЄС (The Enterprise Europe Network, The Enhanced European Innovation Council pilot, Платформа смарт-спеціалізації ЄС) [15];

4) забезпечити участь українських фахівців у міжнародних профільних заходах та асоціаціях і програмах у сфері кластерного розвитку (TCI Network (найбільша міжнародна мережа експертів у галузі кластерної політики), European Cluster Excellence Initiative, The European Cluster Collaboration Platform, Cluster managers club (EU) тощо);

5) активізувати співробітництво з ЄС щодо економічної інтеграції України до цифрового ринку ЄС, участі України у проєктах та програмах ЄС у сфері забезпечення технологічної та цифрової модернізації промисловості, стимулювання залучення вітчизняних ІТ-компаній до інтеграційних утворень у рамках реалізації цих проєктів та програм;

6) налагодити залучення експертів ЄС у сфері розбудови крос-секторальної співпраці задля апробації та впровадження в Україні концепції підприємницьких закладів вищої освіти, в якій мають бути сформульовані принципи та рекомендації щодо змін організаційної структури ЗВО з розширенням можливостей заснування на їхній базі підприємницьких та інноваційних структур.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1) обґрунтовано, що у зміцненні європейського вектору економічного співробітництва України провідну роль відіграє Угода про Асоціацію України з ЄС;

2) визначено основні напрями співробітництва у сфері промислового розвитку та підприємництва між Україною та ЄС, такі як управління структурними змінами, сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості; удосконалення інноваційної політики шляхом обміну інформацією та передовим досвідом щодо комерціалізації НДДКР, сприяння кластерному розвитку та поліпшення доступу до фінансових ресурсів; сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами, між цими підприємствами й органами влади держав, а також стимулювання експорту;

3) запропоновано шляхи активізації розвитку взаємовигідних прогресивних форм співробітництва України з ЄС у сфері промислового розвитку та підприємництва.

Аналіз тенденцій розвитку двостороннього економічного співробітництва дасть можливість визначити механізми інтеграції України до Євросоюзу, що може бути предметом подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. Ч. 2 / за ред. В. Гейця, А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2008. 273 с.
2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : монографія / за ред. В. Гейця, В. Семиноженка, Б. Кваснюка. Київ : Фенікс, 2007. 563 с.
3. Жаліло Я. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. Київ : НІСД, 2009. 336 с.
4. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь / за ред. В. Гейця, Т. Осташко. Київ : ДУ «ІЕП НАН України», 2016. 184 с.
5. Мельник А. Європейська інтеграція і Україна: радикальні економічні реформи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. № 4. С. 34–42.
6. Палагнюк Ю. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : монографія. Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.
7. Сіденко В. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна – ЄС. Київ : Заповіт, 2018. 214 с.
8. Шнирков О. Економічна асоціація України з ЄС та угоди з іншими країнами. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Міжнародні відносини»*. 2014. Вип. 1 (42). С. 54–58.
9. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 23.11.2020).
10. Угода про Асоціацію України з ЄС. URL: <http://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (дата звернення: 23.11.2020).
11. Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року : проєкт / Кабінет Міністрів України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4284.html (дата звернення: 23.11.2020).
12. У трьох регіонах України розпочнуться пілотні проєкти смарт-спеціалізації промисловості. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a43dbee5-485a-416f-9422-4c87d758303f&title=UTrokhRegionakhUkrainiRozpochnusiaPilotniProektiSmartspetsializatsiiPromislovosti> (дата звернення: 23.11.2020).
13. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.11.2020).
14. Промислова політика як ключовий інструмент стратегії розвитку : науково-аналітична доповідь / ред. Л. Дейнеко. Київ : НАН України, ДУ «ІЕП НАН України», 2019. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf> (дата звернення: 23.11.2020).
15. Платформа смарт-спеціалізації ЄС. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu> (дата звернення: 23.11.2020).

REFERENCES:

1. Heiets V., Mazaraki A. (eds.) (2008) *Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiynykh vyklykiv* [Priorities for national economic development in the context of globalization challenges]. Kyiv: KNTEU. (in Ukrainian)
2. Heiets V., Semynozhenko V., Kvasniuk B. (eds.) (2007) *Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy* [Strategic challenges of the XXI century to the society and economy of Ukraine]. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)
3. Zhalilo Ya. (2009) *Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy* [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)
4. Heiets V., Ostashko T. (eds.) (2016) *Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: ekonomichni vyklyky ta novi mozhlyvosti* [Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU: economic challenges and new opportunities]. Kyiv: DU "IEP NAN Ukrainy". (in Ukrainian)
5. Melnyk A. (2016) Yevropeys'ka integratsiia i Ukrainy: radykal'ni ekonomichni reformy [European integration and Ukraine: radical economic reforms]. *Bulletin of Ternopil National Economic University*, no. 4, pp. 34–42. (in Ukrainian)
6. Palahniuk Yu. (2014) *Derzhavna yevrointehratsiina polityka Ukrainy: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy* [State European integration policy of Ukraine: theory, methodology, mechanisms]. Mykolaiv: vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly. (in Ukrainian)
7. Sidenko V. (2018) *Pereformatuvannia yevropeiskoi intehratsii: mozhlyvosti i ryzyky dlia asotsiatsii Ukraina-YeS* [Reformatting European integration: opportunities and risks for the EU-Ukraine association]. Kyiv: Zapovit. (in Ukrainian)
8. Shnyrkov O. (2014) Ekonomichna asotsiatsiia Ukrainy z YeS ta uhody z inshymy krainamy [Ukraine's Economic Association with the EU and agreements with other countries]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "International Relations"*, vol. 1 (42), pp. 54–58. (in Ukrainian)
9. The Global Competitiveness Report 2019. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (accessed 23 November 2020).
10. Uhoda pro Asotsiatsiiu Ukrainy z YeS. Available at: <http://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (accessed 23 November 2020).
11. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku promyslovoho kompleksu Ukrainy na period do 2025 roku : proiekt / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4284.html (accessed 23 November 2020).
12. U trokh rehionakh Ukrainy rozpochnutsia pilotni proekty smart-spetsializatsii promyslovosti. Available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a43dbee5-485a-416f-9422-4c87d758303f&title=UTrokhRehionakhUkrainiRozpochnutsiaPilotniProektiSmartspetsializatsiiPromislovosti> (accessed 23 November 2020).
13. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (accessed 23 November 2020).
14. Deineko L. (ed.) (2019) *Promyslova polityka yak kliuchovyi instrument stratehii rozvytku: naukovo-analitychna dopovid* [Industrial policy as a key tool of development strategy]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU "IEP NAN Ukrainy". Available at: <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf> (accessed 23 November 2020). (in Ukrainian)
15. Smart Specialisation Strategy (S3) Platform. Available at: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu> (accessed 23 November 2020).